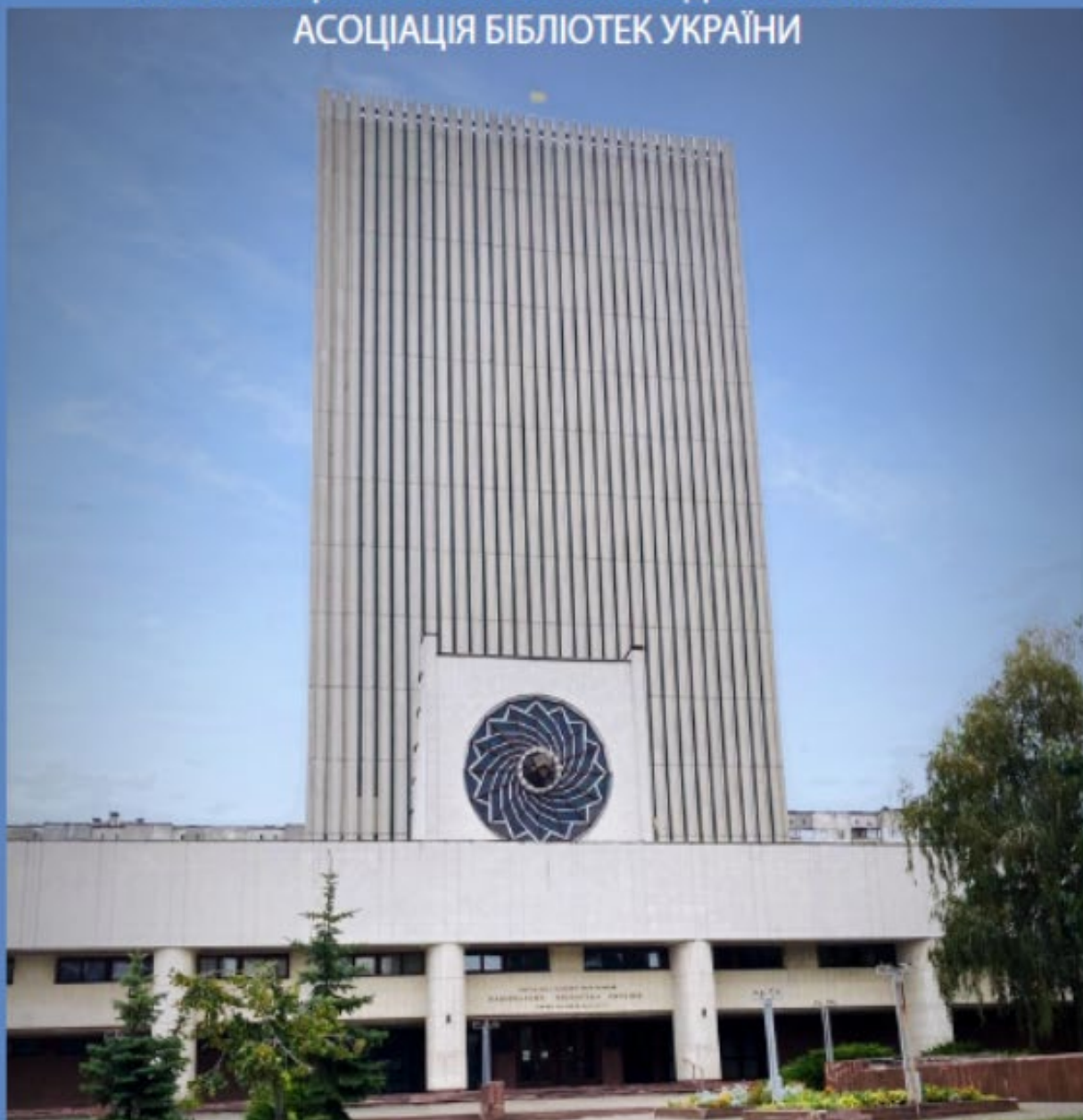

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.
ПРІОРИТЕТИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 1–3 жовтня 2025 р.)

Том 1

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.

**ПРІОРИТЕТИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Матеріали Міжнародної наукової конференції
(Київ, 1–3 жовтня 2025 р.)**

Том 1

КИЇВ 2025

authors combine the qualities of a biographer, historian, politician, literary scholar, philosopher, and psychologist in their works, so their analysis requires interdisciplinary approaches.

Keywords: biography, novel, war, historical figure, writer, interdisciplinarity.

Бережок Євгенія Володимирівна,

завідувачка відділу краєзнавства «Одесика»,

Одеська національна наукова бібліотека,

Одеса, Україна

e-mail: eugenieberejok@gmail.com

Нові матеріали до біографії Федора Андрійовича Козубовського: керівництво Одеською державною науковою бібліотекою

Висвітлено малодосліджені сторінки біографії археолога й музеєзнавця Ф.А. Козубовського, зокрема, його діяльність у 1929–1932 рр. на посаді директора Одеської державної наукової бібліотеки (нині – Одеська національна наукова бібліотека). Спираючись на архівні матеріали, окреслено основні напрями його роботи в один із найскладніших періодів існування закладу – під час об'єднання трьох міських наукових бібліотек на тлі посилення ідеологічного тиску, «чисток» фондів і початку репресій.

Ключові слова: Федір Андрійович Козубовський, Одеська державна наукова бібліотека, Одеська національна наукова бібліотека, бібліотечна справа в Одесі, 1929–1932 рр.

Ім'я археолога й музеєзнавця Федора Андрійовича Козубовського (1895–1938 / 1942), репресованого в період Великого терору, навіть після реабілітації в 1959 р. залишалося поза увагою дослідників, і лише зі здобуттям незалежності України розпочалося поступове повернення його постаті до наукового дискурсу. Окремі аспекти біографії Федора Андрійовича висвітлено в працях Р. В. Маньковської, О. В. Юркової, В. В. Козюби, В. А. Колеснікової, С. В. Павленка й інших, де увага фокусувалася на доробку вченого в галузі історії й археології, однак його діяльність на посаді директора Одеської державної наукової бібліотеки (ОДНБ) у 1929–1932 рр. досі не була предметом спеціального вивчення. Метою дослідження є окреслення ключових напрямів роботи Ф. А. Козубовського на посту очільника найстарішої публічної бібліотеки України.

Перед тим, як отримати посаду директора книгозбірні, Федір Козубовський очолював Коростенський окружний музей (нині – Коростенський краєзнавчий музей), брав участь у археологічних і етнографічних дослідженнях, працював у складі Археологічної секції Волинського науково-дослідного музею під керівництвом С. С. Гамченка. Прагнучи наукового розвитку, він намагався влаштуватися на роботу в наукових центрах Києва, Харкова й Москви. У грудні 1929 р., за рішенням Укрнауки, його призначили директором Одеської державної публічної бібліотеки (ОДПБ).

На той час ОДПБ опинилась у кризовому стані. Посилення ідеологічного контролю дедалі відчутніше впливало на всі аспекти її діяльності: від формування фондів до внутрішньої організації роботи. Попередній директор І. С. Вугман, відомий фахівець у галузі бібліотекознавства, перетворив книгозбірню на одну з найбільших за обсягом фонду книгозбірень УРСР, забезпечив високий рівень бібліо-

графічної й наукової роботи. Утім, його спроби зберегти за бібліотекою статус наукового осередку та опір перетворенню установи на засіб суцільної політичної агітації викликали незадоволення з боку партійного керівництва. Це стало поштовхом до розгортання кампанії дискредитації Вугмана й спричинило напруження всередині колективу бібліотеки. Врешті-решт І. С. Вугмана було звільнено, а в бібліотеці розпочалася кампанія боротьби з так званою «вугманщиною» – безпартійними співробітниками й особами, визнаними «політично неблагонадійними». Майже рік бібліотека залишалася без постійного керівника. З огляду на ситуацію, що склалася, вибір керівництва Укрнауки на користь Ф. А. Козубовського – молодого науковця з управлінським досвідом, революційним минулим і партійним квитком – виглядав цілком закономірним.

Приступивши до своїх обов'язків та враховуючи настанови НКО, Ф. А. Козубовський намітив план подальшого розвитку бібліотеки, що охоплював кілька ключових напрямів: об'єднання з Українською державною бібліотекою ім. Т. Шевченка й Центральною науковою бібліотекою (колишня бібліотека Новоросійського університету), створення нової структури бібліотеки, яка включала відділи «Молдавіка», «Юдаїка» й абонементу, пересувні бібліотечні пункти, кабінет східних мов тощо; зміна методів роботи на всіх основних бібліотечних процесах книгозбірні; посилення українізації бібліотеки; удосконалення наукової й бібліографічної діяльності; обмеження доступу до «шкідливої» літератури й очищення кадрів.

Не маючи досвіду роботи в бібліотечній сфері, Ф. А. Козубовський активно взявся за нову для себе діяльність. Незважаючи на критику керівними органами свого попередника І. С. Вугмана, у багатьох напрямках він продовжив започатковані ним ініціативи. Зокрема зосередив увагу на поліпшенні матеріально-технічної бази бібліотеки: ремонт приміщень, облаштування додаткових місць для зберігання фондів. Федір Андрійович також намагався поживавити роботу «Товариства друзів бібліотеки», заснованого для підтримки бібліотеки у розв'язанні різноманітних проблем, однак зробити це повною мірою йому не вдалося. Водночас Козубовський поживавив роботу з опрацювання книжок, що надійшли в 1917–1922 рр., – так звані «резервні фонди». Для цього він створив окрему групу співробітників бібліотеки та домігся від Наркомосу фінансування цієї роботи.

Одним із найскладніших завдань, що постало перед Ф. А. Козубовським, було створення Одеської державної наукової бібліотеки (ОДНБ) шляхом об'єднання трьох установ: Української державної бібліотеки ім. Т. Шевченка, Центральної наукової бібліотеки й Одеської державної публічної бібліотеки. Директором новоствореної книгозбірні було призначено самого Федора Андрійовича, а його заступником – історика-медієвіста Й. Л. Вайнштейна. Після реорганізації були засновані підрозділи: поповнення (каталогізації), книгокористування, довідково-консультаційне бюро, картографії й періодики, марксизму-ленінізму, «Україніка», «Одесика», бібліографічний, Музей книги та рідкісних видань, абонемент, таємний, технічний. Задум Ф. А. Козубовського щодо формування кабінету східних мов і відділів «Молдавіка» і «Юдаїка» так і не вдалося втілити в життя. Об'єднання трьох провідних бібліотек міста вимагало значної організаційної роботи: упорядкування майна, книжкових фондів, каталогів і картотек, формування єдиного колективу. ОДНБ функціонувала як цілісна установа лише до 1934 р.: після утворення Одеського державного університету, за рішенням Наркомосу, бібліотеку колишнього Новоросійського університету було виокремлено й передано новоствореному закладу.

Ф. А. Козубовський надавав великого значення українізації бібліотеки. На його думку, саме відділ «Україніка» мав координувати популяризацію української культури: розробляти теми; укладати списки; спрямовувати читання; забезпечувати переклади й активне висвітлення під час екскурсій.

Для активізації соціокультурної діяльності Федір Андрійович пропонував використовувати засоби масової інформації, зокрема, радіо. Протягом трьох років співробітники бібліотеки раз на десять днів готували радіобюлетені – бібліографічні огляди літератури, присвячені актуальним темам, внутрішнім чи міжнародним подіям, ювілейним датам.

Як і попередні очільники бібліотеки, Ф. Козубовський прагнув зберегти за бібліотекою статус наукової установи, підтримував розвиток наукової й видавничої діяльності, пріоритетом у якій він вважав підготовку бібліографічних списків і покажчиків з марксизму-ленінізму, народного господарства, книгознавства тощо. З цією метою на початку 1931 р. створено редакційну колегію під керівництвом Ф. А. Козубовського і О. Л. Вайнштейна. Попри відмови у фінансуванні видавничої діяльності ОДНБ з боку Наркомосу, дирекції вдавалося друкувати частину наукових напрацювань своїх співробітників. При ОДНБ також працював відділ аспірантури з бібліотечної справи, що до цього був у складі Центральної наукової бібліотеки. Її випускниками стали С. Я. Боровой, О. Б. Варнеке, М. В. Рапопорт та ін.

Час, коли бібліотекою керував Федір Козубовський, припав на початок масштабного ідеологічного тиску, репресій 1930-х рр. та вилучення «небажаних» книг із фондів. У 1930 р., за розпорядженням Наркомосу, у бібліотеці організували таємний відділ, куди звозили заборонені видання з фондів книгозбірень Одеси й області. Серед постраждалих від репресій були й висококваліфіковані працівники бібліотеки: Е. Г. Оксман, Є. О. Загоровський, Б. М. Комаров та ін. Так звані «чистки апарату» призвели до кадрової кризи в бібліотеці через втрату досвідчених спеціалістів та їх заміщення не кваліфікованими працівниками. Для поліпшення ситуації Ф. А. Козубовський скористався досвідом своїх попередників та підтримав діяльність підготовчих курсів з бібліотечної справи для нових працівників.

Слід зазначити, що керівництво бібліотекою Ф. А. Козубовський успішно поєднував з науковою діяльністю. Він був членом археологічної секції Одеського наукового товариства при ВУАН, Одеської комісії краєзнавства при ВУАН, президії Одеського українського бібліографічного товариства, навчався в аспірантурі Одеського державного історико-археологічного музею під керівництвом відомого археолога М. Ф. Болтенка. Протягом 1930–1932 рр. Ф. А. Козубовський брав активну участь в археологічних експедиціях, зокрема, очолював Бозьку археологічну експедицію НКО УСРР. У серпні 1932 р. він отримав призначення в Київ на посаду т.в.о. наукового співробітника Всеукраїнського Археологічного Комітету при ВУАН і залишив пост директора ОДНБ.

Понад два роки бібліотека працювала під керівництвом Ф. А. Козубовського. Попри відсутність досвіду в бібліотечній сфері, він зумів втілити майже всі пункти реорганізаційного плану, сформованого на початку свого директорства. Цьому сприяло те, що Козубовський не відкидав напрацювання попередників, а прагнув творчо їх використовувати. Важливу роль відіграла й підтримка досвідчених фахівців: О. Л. Вайнштейна, О. М. Де-Рібаса, І. І. Погорілого й ін. Згодом він здобув повагу й авторитет серед колективу. Хоча спогадів бібліотекарів про нього не збереглося,

свідчення К. І. Галактіонова, колишнього колеги по Коростенському музею, який описував його як вимогливого, організованого, але справедливого керівника, підтверджуються архівними матеріалами Одеської національної наукової бібліотеки. Очолюючи ОДНБ, він приділяв значну увагу трудовій дисципліні, сумлінному виконанню обов'язків і захисту інтересів колективу й самої книгозбірні.

Evgeniya Berezhok,

Head of the Department of Local History "Odesyka",
Odesa National Scientific Library,
Odesa, Ukraine
e-mail: eugenieberezhok@gmail.com

New Materials for the Biography of Fedor Andriyovych Kozubovsky: Directorship at the Odesa State Scientific Library

The article highlights little-studied pages of the biography of archaeologist and museologist F. A. Kozubovsky, in particular his activities in 1929–1932 as director of the Odesa State Scientific Library (now the Odesa National Scientific Library). Based on archival materials, the main directions of his work in one of the most difficult periods of the institution's existence are outlined – during the unification of three city scientific libraries against the backdrop of increasing ideological pressure, "purges" of funds, and the beginning of repressions.

Keywords: Fedir Andriyovych Kozubovsky, Odesa State Scientific Library, Odesa National Scientific Library, 1929–1932.

Білоус Наталя Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-5418-7265>,
кандидатка філологічних наук,
завідувачка філією «Музей Сержа Лифаря»
Музею історії міста Києва,
Київ, Україна
e-mail: bilous0712@gmail.com

З маловідомих фактів біографії Сержа Лифаря: подорож до Аргентини 1934 року

Серед архівних матеріалів колекції Сержа Лифаря, які зберігаються у фондах Музею історії міста Києва, вагомою частиною є его-документи. Спогади й листи, у яких ідеться про поїздку восени 1934 року до Південної Америки, у тому числі й до Аргентини (Буенос-Айрес, театр Колон), є цінними для реконструкції біографії видатного балетного танцівника, хореографа й балетмейстера періоду 30-х років ХХ ст. і створюють цілісну картину сприйняття глядачами й фахівцями того часу, а також його самопрезентацію.

Ключові слова: Серж Лифар, балет, біографія, колекція, Аргентина, театр Колон, Буенос-Айрес.

Робота видатного артиста балету, хореографа й балетмейстера, педагога в різних театрах і на різноманітних артистичних заходах, попри значну кількість матеріалу, досі не була темою окремих досліджень у вітчизняних (та й зарубіжних) дослідників.